

Herinrichting Bunker Museum Terschelling

Ontdek...

...hoe Terschelling
onderdeel werd van de
Duitse luchtoorlog.

Schrijver/organisatie: Stichting Bunker Behoud Terschelling

Versie: definitief

Datum: 7-4-2024

Overzicht documenten: Oplegger IMF, Aanvraagformulier, Projectplan, Begroting, Offertes, Visieplan, Voorlopig ontwerp, Uittreksel KvK (digitale versies beschikbaar)

Inhoudsopgave

Inleiding en toelichting	2
Schets Bunker Museum	2
Doel	2
Beoordelingscriteria van het project	3
Bijdrage aan de Mienskip (0-10 punten).....	3
Positief effect op ontmoeting en dialoog over beladen thema binnen de Mienskip	3
Positief effect op leefbaarheid: minder druk van toerisme op andere natuur- en leefgebieden	3
Draagvlak en samenwerking (0-5 punten).....	4
Onderzoek behoeftes verschillende doelgroepen	4
Rol vrijwilligers	4
Netwerk	4
Toekomstbestendigheid van het project (0-5 punten).....	4
Duurzaamheid tentoonstelling: het verhaal en de materialen	4
Feitelijke uitvoerbaarheid: externe professionals in projectteam	4
Financiële uitvoerbaarheid: toelichting op reguliere exploitatie	5
Lange termijn.....	5
De Fryske taal en/of uw eigen streektaal (0-2 punten).....	5
Planning en financiering	5
Belangrijke informatie	5

Inleiding en toelichting

Het Bunker Museum Terschelling is een bewonersinitiatief gedragen door meer dan 55 eilanders over de luchtoorlog tijdens de Tweede Wereldoorlog in een geïsoleerde gemeenschap. In 2025 herdenken we dat de Tweede Wereldoorlog 80 jaar geleden ten einde kwam door een nieuwe vaste tentoonstelling te realiseren over het unieke Terschellinger WOII-erfgoed waarin hedendaagse perspectieven een plaats krijgen. Hierdoor zorgen we voor verbinding met onze vertrouwde Terschellinger gemeenschap en nemen we een nieuwe doelgroep, de jongste generatie, mee in een periode die zij alleen maar uit geschiedenisboeken kennen. Deze herinrichting legt de basis om een geregistreerd museum te kunnen worden. Tot augustus 2024 werken we aan de fase: content vormgeven. Vanaf oktober 2024 werken we aan de fase: realisatie. In 2025 wordt rond de Bevrijdingsdag van Terschelling (29 mei) de opening georganiseerd.

Dit plan geeft de laatste twee fases weer van een lang proces waarin het bestuur en de collectiegroep van het Bunker Museum samenwerkt met het tentoonstellingscollectief Babke Dekker (tentoonstellingsontwerp), Eva Hage (historica) en Mare Kiers (projectleiding en financiering). In 2022 startte dit proces met onderzoek naar de ambities van de vrijwilligers, de unieke collectie en de behoeftes van (nieuwe) doelgroepen, zie bijlage 'Visieplan'. In 2023 is het 'Voorlopig ontwerp' opgeleverd, een belangrijke bijlage waarin het ontwerp, impressies van de collectieobjecten, beeldmateriaal, conceptzaaltteksten en technische tekeningen staan.

Schets Bunker Museum

Het Bunker Museum ligt op de "Tiger Stelling" op Terschelling en omvat ong. 7 hectare met daarop een kantinebunker en 85 losse bunkers, die deels met elkaar verbonden waren met loopgraven. De voormalige kantinebunker is het informatiecentrum met daarin de vaste tentoonstelling. Het is de start van waaruit de bezoekers het hele terrein kunnen ontdekken. De meeste bunkers zijn gratis toegankelijk. In verschillende bunkers zijn verdiepende tentoonstellingen, waarheidsgetrouwe inrichtingen of werkruimtes te vinden. Deze bunkers zijn tegen betaling toegankelijk te bekijken, of als onderdeel van georganiseerde rondleidingen.

Naast de 55 vrijwilligers bestaat onze achterban uit 280 vrienden die jaarlijks de doelstellingen steunen met een financiële bijdrage. Als dank verlenen wij hen toegang tot het museum en ontvangen ze een museumkrant. In 2023 ontving het Bunker Museum 11.000 betalende bezoekers met daarnaast 4.800 personen die deelnamen aan rondleidingen. De niet-betalende bezoekers die vrij de Tiger Stelling bezochten zullen naar verwachting ook enkele duizendtallen zijn geweest. Het Bunker Museum is hiermee één van de meest bezochte culturele bezienswaardigheden op Terschelling.

Doel

Ons doel is het realiseren van een herinrichting van de vaste tentoonstelling in de kantinebunker en deze te openen tijdens de 80-jarige herdenking van de bevrijding in 2025. Onderdelen zijn ook: onderzoek naar en aanvullen van de collectie en werken naar een volledige, transparante en juiste collectieregistratie, nieuwe publieksbegeleiding: speurtochten, tours, introfilms voor groepen, een nieuwe huisstijl: ontwikkeling en implementatie in de tentoonstelling, bewegwijzering op het terrein, PR-middelen en lancering herinrichting.

Bezoekers leren hoe de Tiger Stelling werkte en wat de impact was van WOII op het Terschellinger leven; een grotendeels onzichtbare (lucht)oorlog die iedereen op het eiland raakte. De Terschellinger gemeenschap heeft een fysieke plek om te verbinden rondom het herdenken en verwerken van hun oorlogsbeleving. Door in het Bunker Museum het lokale, Terschellinger WOII-erfgoed te presenteren vanuit een historisch, menselijk en technisch perspectief bereiken we verschillende resultaten. Bezoekers vergroten hun kennis van oorlog en conflict door te leren over een specifiek onderdeel: de luchtoorlog en bijbehorende technische ontwikkelingen. Bezoekers kunnen zich beter inleven in hoe het is om in een geïsoleerde gemeenschap in onvrijheid te leven, omdat ze de Terschellinger historische verhalen en herinneringen leren kennen. Via prikkelende teksten, vragen en publieksbegeleiding op maat en door slimme ontwerpkeuzes stimuleren we het gesprek tussen bezoekers onderling en met andere bezoekers. Deze combinatie van kennis, inzicht en interactie zorgt voor een grotere waardering voor de democratische rechtsstaat.

Beoordelingscriteria van het project

Bijdrage aan de Mienskip (0-10 punten)

Onze Mienskip bestaat uit de bewoners van het Waddeneiland Terschelling. Het Bunker Museum Terschelling heeft een speciale oorsprong. Het startte een kleine vijftien jaar geleden spontaan en laagdrempelig met een groep enthousiaste bewoners die de vijftientig bunkers op het complex de Tiger Stelling, onderdeel van de Atlantikwall, begonnen uit te graven. Al snel startten we in overleg met Staatsbosbeheer, eigenaar van het gebied, een museale- en beheersfunctie op deze unieke locatie. Inmiddels is de oorspronkelijke kantinebunker het Informatiecentrum waar ontvangst van bezoekers plaatsvindt en er een algemene expositie over de Tiger Stelling aanwezig is. Daarnaast zijn er verdiepende exposities in bunkers op het terrein die vanuit verschillende invalshoeken de beleving van de Tweede Wereldoorlog op het geïsoleerde Terschelling belicht. Een aantal van die gerestaureerde bunkers zijn zelfs volledig vrij toegankelijk. Het positieve effect van dit project op onze omgeving heeft verschillende kanten.

Positief effect op ontmoeting en dialoog over beladen thema binnen de Mienskip

Ten eerste heeft het project een positief effect op de beleving van de Terschellinger Mienskip van de Tweede Wereldoorlog. De historie rondom de Tweede Wereldoorlog is nog steeds beladen. Het gehele eiland Terschelling was tijdens de Tweede Wereldoorlog tot 'Sperrgebiet' verklaard. Het eiland was een geïsoleerde gemeenschap, niemand kon van of naar het eiland. Tegelijkertijd waren er relatief veel bezetters en was er een grote mate van wederzijdse afhankelijkheid. In veel Terschellinger families leven deze herinneringen voort.

Het is ons doel om met deze fysieke plek een basis te bieden voor ontmoeting en dialoog, voor gezamenlijke reflectie en (h)erkenning. Het Bunker Museum is namelijk méér dan een verzameling bunkers. Het Bunker Museum is een soort metafoor dat vanuit verschillende perspectieven het verhaal illustreert van een geïsoleerde gemeenschap in een gewapend conflictsituatie. Deze beladenheid biedt de basis om de Terschellinger gemeenschap een plek te bieden voor het verwerken van een persoonlijke geschiedenis en daardoor te verbinden met elkaar. Voor bezoekers met verschillende achtergronden, beweegredenen en overtuigingen is het de basis om een spiegel te kunnen voorhouden en dialoog te stimuleren.

Binnen deze context willen we het Informatiecentrum plaatsen als entree en eerste welkom voor bezoekers en geïnteresseerden. Deze ruimte – vroeger was het de 'kantine' van de Tiger Stelling, dus toen ook al een plek voor ontmoeting en dialoog – is namelijk facilitair het meest geschikt om de benodigde aanpassingen te ondergaan. Het Informatiecentrum moet een plek bieden aan eenieder voor reflectie, dialoog en inspiratie. Dit zullen uiteraard toeristen en voorbijgangers zijn, maar evenzeer Terschellinger inwoners jong en oud, en de betrokken vrijwilligers. Nu al wordt het Informatiecentrum met regelmaat gebruikt voor initiatieven, zoals onder meer "Oorlog in mijn buurt", "Fjoertoer", "Oerol" en "Springtij". Een betere en logischer inrichting, en een meer contextueel richtinggevende expositie, moet het ontmoetingskarakter van het Informatiecentrum beter ondersteunen.

Positief effect op leefbaarheid: minder druk van toerisme op andere natuur- en leefgebieden

Ten tweede draagt dit project bij aan de leefbaarheid op het eiland door de druk van toerisme op bijvoorbeeld kwetsbare natuurgebieden te verminderen. In 2023 ontving het Bunker Museum 11.000 betalende bezoekers met daarnaast 4.800 personen die deelnamen aan rondleidingen. De niet-betalende bezoekers die vrij de Tiger Stelling bezochten zullen naar verwachting ook enkele duizendtallen zijn geweest. Het Bunker Museum is hiermee één van de meest bezochte culturele bezienswaardigheden op Terschelling. We willen dit aantal naar 20.000 vergroten in 2025.

Het terrein waarop de Tiger Stelling is gelegen, is eigendom van Staatsbosbeheer. Met Staatsbosbeheer bestaat een uitstekende relatie en het mag dan ook duidelijk zijn dat Staatsbosbeheer volledig wordt meegenomen in deze plannen. Stichting Bunkerbehoud Terschelling pacht het gebied. Hiervoor is in 2017 een akte overeengekomen waarin vastgesteld dat het Bunker Museum in ieder geval tot en met 2045 het gebied pacht. Als pachter van Staatsbosbeheer hebben we afspraken gemaakt over duurzaam toerisme. Het museum trekt veel toeristen, die anders naar andere zones zou trekken, waar we juist meer ruimte willen voor natuur. Belangrijke onderdelen van de samenwerking met Staatsbosbeheer zijn:

"Met de erfpachtvoorwaarden wordt de kwaliteit van het landschap (zoals rust, ruimte, stilte en duisternis) bewaakt, de toegankelijkheid voor iedereen gegarandeerd en verstoring en versnippering van de gebieden voorkomen";

“Het doel [...] is het gebruik als toeristische trekpleister ter bevordering van de eilandeconomie, met behoud van kleinschaligheid en authenticiteit, waarbij recreatie, cultuurhistorie en gastheerschap centraal staan.”;

“Staatsbosbeheer ziet de stichting [bedoeld wordt: Stichting Bunkerbehoud Terschelling] als een geschikte partner voor een duurzame samenwerking ten behoeve van de instandhouding van de recreatieve, landschappelijke en cultuurhistorische casu quo museale waarden op en rond het bunkercomplex. [...] [Stichting Bunkerbehoud Terschelling voert] beheerstaken uit in het erfpacht gebied (aan infrastructuur en gebouwen) waarbij zij de aanwezige natuur- en belevingswaarden respecteert en waar dat in samenhang met haar doelstelling mogelijk is bevordert (bijvoorbeeld vleermuisbunker).”

Draagvlak en samenwerking (0-5 punten)

Onderzoek behoeftes verschillende doelgroepen

In 2022 startte dit proces met onderzoek naar de ambities van de vrijwilligers, de unieke collectie en de behoeftes van (nieuwe) doelgroepen, zie bijlage ‘Visieplan’.

Rol vrijwilligers

Het Bunker Museum Terschelling is een bewonersinitiatief gedragen door meer dan 55 vrijwilligers en 280 vrienden. Zij voelen zich verbonden met elkaar en met het erfgoed. Tijdens dit project zetten zij zich in voor de realisatie: 55 vrijwilligers in totaal, 25 leden techniek, renovatie/restauratie en onderhoud (de ‘werkploeg’), 13 leden bezoekerscentrum, 15 leden rondleiders, 2 leden mediaploeg. De mediaploeg gaat samenwerken met de vormgever. Zij moeten de huisstijlhandleiding goed kunnen toepassen. Samen met een tweetal rondleiders wordt het nieuwe materiaal voor de publieksbegeleiding ontwikkeld en getest. Voor het testen van het materiaal vragen we Eilanders.

Netwerk

Het museum heeft verschillende partners. Deze zijn niet allen actief betrokken bij de herinrichting, maar het geeft een beeld van het netwerk waarin wij ons bevinden. Het terrein is eigendom van Staatsbosbeheer. Op het eiland wordt samengewerkt met de Historische Vereniging, de VVV, de Gemeente Terschelling en Platform Erfgoed Terschelling, Museum ‘t Behouden Huys en het Natuurmuseum & Zeeaquarium van de gemeente, het Wrakkenmuseum. Het museum werkt samen met theaterfestival OEROL, Wandeltocht Fjoertoer en de lokale horeca. Buiten het eiland is samenwerking met de Museumfederatie Fryslân, Atlantikwall in de Wadden met kartrekkers Zeestad, Stichting Stelling Den Helder, Gemeente Hollands Kroon, Kazemattenmuseum Kornwerderzand, It Fryske Gea, Het Groninger Landschap, Stichting Waddencentra met Stichting Ameland, Museum Schlei, De Noordwester en Luchtvaart- en Oorlogsmuseum Texel.

Toekomstbestendigheid van het project (0-5 punten)

Duurzaamheid tentoonstelling: het verhaal en de materialen

Voor de herinrichting zijn de volgende overwegingen gemaakt: Qua trends en taalgebruik is een vaste tentoonstelling zo’n 10 jaar relevant. Qua slijtvastheid en duurzaamheid zijn de materialen zo’n 30 jaar goed, bij goed onderhoud zelfs langer. Om dit te ondersteunen kiest het tentoonstellingscollectief voor gebruiksvriendelijke en onderhoudsvriendelijke materialen die vrijwilligers makkelijk kunnen onderhouden. We kiezen voor glazen kappen en vitrines (geen plexiglas, want dat krast snel). Massief hout voor het meubilair. Plaatmateriaal is Z-MDF; formalide-vrij plaatmateriaal.

Feitelijke uitvoerbaarheid: externe professionals in projectteam

Om de kwaliteit te garanderen, wordt samengewerkt met een extern collectief, dat ervaring heeft met herinrichting van musea en de Friese cultuursector: Babke Dekker van Hofmeijer Dekker Ontwerpers (interieurontwerp), Eva Hage van Drs. E (historica) en Mare Kiers van Bureau Mare (projectleiding en financiering). Dit collectief is verantwoordelijk voor het concept en de productie en brengt hun creatieve netwerk in van meubelbouwers, vormgevers, animatie- en audiovisuele makers. Zij waren ook verantwoordelijk voor het onderzoek vooraf. We hebben inmiddels een goede relatie opgebouwd. Voor een aantal belangrijke onderdelen zijn offertes opgevraagd van voorkeurspartners. Interem hebben we geselecteerd voor het meubelwerk en DFine voor de audiovisuele ondersteuning. Nynke Visser van Design Days is onze voorkeurspartner op het gebied van communicatie.

Financiële uitvoerbaarheid: toelichting op reguliere exploitatie

De financiële positie van het Bunker Museum is goed. Vanwege onze toeristische locatie kunnen we rekenen op veel publiek en voldoende inkomsten. Voor de reguliere exploitatie zijn we dan ook niet afhankelijk van structurele financiering en daar zijn we trots op. Ook de coronaperiode zijn we financieel goed doorgekomen. Er is dus geen aanleiding om te verwachten dat de financiële positie van het museum na het project in negatieve zin zal veranderen. Voor de toelichting op de financiële uitvoerbaarheid van dit project verwijzen we u naar de toelichting bij de begroting.

Lange termijn

Dit plan is onderdeel van een groter tienjarenplan, waarbij we elke fase evalueren en het plan kunnen bijstellen aan de hand van ervaringen en ontwikkelingen. Aan de ene kant ambiëren wij om een internationaal erkend museum te worden binnen onze niche, aan de andere kant zijn we ons bewust van waar we vandaan komen: een typisch eilander-bewonersinitiatief en vrijwilligersorganisatie. Uitgangspunt is daarom dat het opgeleverde resultaat van elke fase duurzaam is en past in twee langetermijnvisies (internationaal museum en vrijwilligersorganisatie). Het resultaat kan dus zowel op zichzelf staan, als een wezenlijk onderdeel vormen van een groter plan. Dat we hiermee op de goede weg zijn, wordt bevestigd in de toekenning van het Mondriaanfonds, het rijkscultuurfonds met autoriteit op het gebied van musea.

Als voorbeeld: voor de herinrichting heeft de collectiegroep onder begeleiding van historica Eva Hage een flinke slag gemaakt in de collectieregistratie. Van alle objecten die voor de herinrichting zijn geselecteerd, is nagegaan wat de herkomst is, wat de staat is, materiaalgegevens en afmetingen en of het daadwerkelijk past binnen het profiel van het museum. Het museum is nog niet klaar voor een museumregistratie, het vraagt om extra expertise en mankracht, maar hiermee wordt een goede basis gelegd.

Een ander voorbeeld is dat de herinrichting rekening houdt met de mogelijke uitbreiding van het museum, waardoor in de toekomst een nieuwe situatie ontstaat. Zowel het inhoudelijk verhaal als de fysieke routing zijn geschikt als dit niet én wel doorgaat. Zie bijlage voorlopig ontwerp voor de plattegronden.

Fase	Wat	Planning	Opmerkingen
Fase 1	Huidige organisatie bestendigen: herinrichting kantinebunker	2023 – 29 mei 2025	Na 'uitstel' van de 75-jarige herdenking door covid, is de 80-jarige herdenking een belangrijke mijlpaal
Fase 2	Terrein aanpakken en werkwijze uitproberen (tijdelijke tentoonstellingen en activiteiten)	2025 – 2028	Door deze periode te nemen, gaat de beleidsperiode van het museum gelijklopen met die van de overheid
Fase 3	Positionering museum en kennisinstelling (registratie)	2029 – 2032	Na de focus op ontwikkelingen 'dicht bij huis', kan gewerkt worden aan de ambitieuze positionering
Fase 4	Internationale erkenning WOII museum door het veld	2033	Droomdoel

De Fryske taal en/of uw eigen streektaal (0-2 punten)

We gaan aandacht geven aan de Fryske taal, maar passend bij Terschelling. Het eiland behoort pas sinds 1942 bij provincie Friesland. De Friese taal is niet veel aanwezig, ook niet onder onze vrijwilligers. We gaan alle publieksteksten, in de tentoonstelling en in de publieksbegeleiding, vertalen in het Fries, Duits en Engels.

Planning en financiering

Lees 'Format Begroting - Herinrichting Bunker Museum Terschelling' voor een uitgebreide financiële toelichting en gedetailleerde begroting en dekkingsplan. In het document 'Voorlopig ontwerp' ziet u de gedetailleerde planning dat het ontwerp bureau heeft uitgewerkt. Deze heeft het museumbestuur geaccepteerd met de notitie dat de vormgevingsfase in april start en dat de sluiting van het museum na het toeristische seizoen start.

Belangrijke informatie

Overzicht documenten: Aanvraagformulier, Projectplan, Begroting, Offertes, Visieplan, Voorlopig ontwerp, Uittreksel KvK (digitale versies beschikbaar)